

Gart der Gesundheit: wegerich.

wegerich cccviii capi

Plantago vel quinqz nernia vel arietis vel etiam aruo glossa latine grece aruo glossus arabice lisen alhamel.

(Die meister beschreiben uns gemeinklichen von disem krautte und sprechen das dÿp seÿ zweÿerhand ein heÿt groÿ die ander die klein Es ist auch ein ander kraut plantago genant die heisset zÿ latein lanciolata wan sÿe wechset auff mit spiczigen blettern als ein lanczeisen Die zwÿ mit namen die groÿ und die kleine sind kalter und trucknre natur und darumb so trucken sÿe sere naÿ oder fucht wunden Die groÿ heisset darumb die groÿ dz sÿe ist von grossen krefften als dan bewerer die meister hernach. Und die klein ist von

(1) Grote weegbree, 308ste kapittel.

Plantago vel quinquum nervia vel arietis vel etiam arno glossa Latijn. Grieks arno glossus. Arabisch lisen alhamel. (**Plantago major**).

De meesters beschrijven ons algemeen van dit kruid en spreken dat het is tweevormig, (2) een heet de grote en de ander de kleine. Er is ook een ander kruid Plantago genaamd en die heet in Latijn lanciolata want ze groeit op met spitse bladeren zoals een lans. Die twee met namen de grote en de kleine zijn koude en droge natuur en daarom zo (3) drogen ze zeer natte of vochtige wonden. De grote heet daarom de grote omdat ze is van grote krachten zoals dan bewerer de meesters hierna. En de kleine is van mindere zoals we horen zullen in het volgende kapittel

mýnderen als wir hôten werden in dem
 nechsten capitel plantago minor·
 (Diascorides wegerich saffte hinden
 eingelassen mit einen klýstiere benýmmet das
 kalt das lange zeit gewert hat·(Mit disem safft
 die augen gesalbet treýbett hin die hiez und
 geschwulst=
 (Item mit dem saffte die zene gewáshen
 benýmmet das wee davou und die geschwulst·
 (Der safft ist auch gýt dem frauwen den man jr
 sucht nitt stillen kan·dem mit einen tûch auff jr
 schemde geleget und als balde das getrucknet
 soll man es widerumb neczen·(Item der same
 gestossen mit wein und den getruncken ist auch
 zû allen dingen gýt dar zû der safft ist·(Item der
 safft lange in dem munde gehalten heilet die
 feüle darjnne und die wunden auff der
 zungen·(Item den saffte in die fisteln gelassen
 heýlet sýe·(Auch den safft gelassen in die oten
 heýlet daz geschwere und trucknet das·(Auch
 leschet der saffte das heilige feúwer mit
 hauswurcze vermenges genant semper
 viva·(Der saffte ist gar gýt emoptoicis dz ist
 die do blût rensen·so man dem núczett mit
 epsig·(Er ist auch fast gütte ptisicis das ist die
 das abnemen haben·(Platearius die bletter mit
 hönige gestossen unnd gesoten unnd auff dýe
 nasse wunden [343] geleget alþ ein pflaster
 trucknet sýe·(Die grossen wegerich bleter
 gesotten mit epsig und salcze als ein warm müþ
 das geeesen·verstoffet den banch an der rûre
 dý hilffet auch fast meer ob lýnsen da beý
 gesoten wâren·(Es ist zû wissen daz es sind
 dreyerlei flûþ des bauches·Der ein ist genant
 dissinteria und ist ein flûþe da mit blût geet·der
 ander ist geheissen dýarria und ist ein flûþe on
 blût·Der dritte ist genant lýentria und ist ein

Plantago minor.

(4) Dioscorides, weegbreesap achter ingelaten
 met een klysmá beneemt de koude dat lang tijd
 geduurd heeft. (5) Met dit sap die ogen gezalfd
 drijft heen de hitte en gezwellen.
 (6) Item, met het sap de tanden gewassen
 beneemt de pijn daarvan en de gezwellen.
 (7) Het sap is ook goed de vrouwen die men hun
 ziekte niet stillen kan, die met een doek op haar
 schaamte gelegd en zo gauw dat droogt zal men
 het wederom natten. Item, het zaad gestoten
 met wijn en dan gedronken is ook tot alle
 dingen goed daartoe het sap is. Item, het sap
 lang in de mond gehouden heelt de vuilheid
 daarin en de wonden op de tong. Item, het sap
 in de etterwonden gelaten heelt ze. Ook dat sap
 gelaten in de oren heelt de zweren en droogt
 die. (8) Ook lest het sap dat heilige vuur met
 huislook vermengt genaamd semper viva. Het
 sap is erg goed emoptoicus, dat is die er bloed
 vloeit, zo men die nuttigt met azijn. En is ook
 erg goed ftisis of toring, dat is die dat afnemen
 hebben. 3) Platearius, de bladeren met honing
 gestoten en gekookt en op de natte wonden
 [343] gelegd als een pleister droogt ze. (9) De
 grote weegbree bladeren gekookt met azijn en
 zout als een warme moes dat gegeten verstoppt
 de buik aan de roer, dit helpt ook erg meer als
 er linzen daarbij gekookt zijn. En is te weten
 dat er zijn drie soorten vloeiden van de buik. De
 ene is genaamd dysenterie en is een vloed dat
 met bloed gaat, de andere is geheten diarree en
 is een vloed zonder bloed. De derde is genaamd
 linteria en is een vloed alzo dat de kost weg
 gaat gelijk als ze gegeten wordt. Voor de eerste
 en de laatste is weegbree erg goed gekookt met
 wijn en dan gedronken. (3) Item, weegbree

flup also das die kost hinweck geet geleÿche als sie geessen wirt· (Für dem ersten und den leczsten ist wegeriche gar güt gesotten mit weine unnd den getruncken· (Item wegerich verstellet das blüt in den wunden den gestossen und darauff gelege mit eÿes weip· (Sÿ heilet auch was der hund gebissen hat unnd vertreibet alle geswulst· dÿe gestossen und darauff gelege· (Und benÿmmett die leÿnzeichen der wunden und brimget sÿe in jr erste farbe· (Sÿe heilet auch gebrant gelider die gestossen und darauff gelege mit einen eÿes weisse· (Item das safft ist güt wider das fiber quartanam zwû stunde darvor genüczet ee das fieber kommet·

verstelt dat bloed in de wonden, dan gestoten en daarop gelegd met eierenwit.
 Ze heelt ook wat de hond gebeten heeft en verdrijft alle zwellen, die gestoten en daarop gelegd. En beneemt de littekens van de wonden en brengt ze in hun eerste kleur.
 (10) Ze heelt ook verbrande leden, die gestoten en daarop gelegd met een eierenwit.⁽¹¹⁾ Item, dat sap is goed tegen de vierdaagse malariakoorts twee stonden daarvoor genuttigd eer dat de koorts aankomt.

Vorm.

Plant met rozet, bladeren zijn breed-elliptisch of eirond, spaarzaam behaard of glad, 15-30cm doorsnede. De bladsteel is tamelijk lang en sterk geribbeld en met duidelijke nerven. Geeft een rolronde aar van 10-15cm lang, mei tot november, tweeslachtige bloemen zijn groenachtig geel. In het volgende kapittel komt de klein wegerich of spitse weegbree. Hoewel er in het begin staat dat er een grote en kleine weegbree is, met de opmerking; ‘; Er is ook een ander kruid Plantago genaamd en die heet in Latijn lanciolata want ze groeit op met spitse bladeren zoals een lans’. Dat zou betekenen dat er een Plantago major moet zijn en minor, volgens Dodonaeus en Plantago media net gevonden.

Naam.

(1) Dodonaeus; ‘Dioscorides beschrijft twee soorten van weegbree, te weten de grote en kleine, dan in de nieuwe tijden is er een middensoort gevonden. Voorts zo is er noch een andere soort met smalle bladeren. (Plantago media) Deze kruiden heten in het Latijn Plantago, in het Grieks Arnoglossos, dat is lamstong en ook Arneios, Probateios, Polyneuros en Heptapleuros, dat is op het Latijns Septinervia omdat de bladeren zeven aren, ribben of zenuwen hebben. De apothekers gebruiken de Latijnse naam Plantago, de Hoogduitsers Wegrich of Schafszunge, de Nederlanders wechbre of weegbree en weghebladt.

De tweede soort noemt men in het Nederduits hondsribbe, in het Latijn Plantago minor en Quinquenervia, Lanceola of Lanceolata en ook Costa canina, in het Hoogduits Spitziger Wegrich, in het Frans lanceole, in het Grieks Pentaneuros, dat is te zeggen vijf ribben of op het Latijns Quinquenervia’. (De afbeelding geeft de grote weer en de spitse of smalle zie je in het volgende kapittel)

Bij het kapittel over Arnoglossa in de Herbarijs staat bovenaan geschreven; ‘Nota plantago glutinat & desiccata sine mordicat (i)one & valet contra venenum’. In de Sinonoma Bartholomei (1387) wordt Arnoglossa ook Ligna agni, plantago maior genoemd. Platearius noemt het quinquenervia; ‘Succus quinquenervie valet contra oppilationem renum’.

De naam weegbree was vroeger wegebreit of wegebrede, half 13de eeuw was het weghebrede, in oud-Engels verschijnt wegbrade, (nu waybread) en in het oud-Hoogduits Wegbrade (nu Wegebreit) Het is duidelijk een West Germaans woord waar weg een weg is. Het tweede deel hoort bij iets dat

breed is, dus een aan de weg groeiende en breed uitgroeïende plant.

Plantago is zo genoemd naar zijn Latijnse naam, planta pedis, 'plant' en 'voetzool', naar zijn vorm en voorkomen op vastgelopen paden.

In het Grieks was vooral de grote, Plantago major, ook bekend als *arnoglosson*: lammerentong naar de bladvorm of omdat die het graag eten, Latijn Ligna agnin, Schafzunge bij Brunfels.

Quinquinervia omdat de bladeren 5 nerven hebben.

De op zenuwen gelijkende nerven gaven het bij de Romeinen de naam van *herba nervalis*: zenuwkruid, en bij de Grieken pleuron: rib, Penta; 5, zo werd het 5 ribben

Fiefaderblatt, vandaar Ribba of Rippa in oud-Hoogduits, Ribbewurcz.

Gebruik.

Een thee van de bladeren zou helpen tegen aambeien, tegen hoesten als bij astma en werkt bovendien bloedzuiverend.

Herbarius in Dyetsche; 'Weechbree, Plantago of sarnoglossa is koud en droog in de tweede graad. (2) Er zijn twee soorten van, de grote en de kleine.

(3) Het is goed om wonden te laten opdrogen en om vuiligheid ervan te zuiveren als het sap daarvan met wat gebroken Aloë en levermos wordt gemengd. Weegbree dat met andijviewater gekookt en door een doek gedaan zodat het gezuiverd wordt en met wit suiker gemengd is versterkt de lever die heet is. Van buiten moet je de lever bestrijken (of epithimeren) met het sap van weegbree waar andijviewater bij gemengd is.

(8) Het sap hiervan dat met sap van donderbaard en azijn gemengd is is goed tegen allerhande zeer dat heilig vuur genoemd wordt of wild vuur zoals sommigen zeggen.

(4) Tegen aambeien is het sap van weegbree met poeder van de wortels van kalfsvoet goed.

(10) En oude vleesranden die door het vuur verbrand zijn verkoelt het.

(9) Het is ook goed tegen de loop met dysenterie en andere zwellingen.

(7) Ook tegen vrouwenstonden, tegen bloedspuwen en zweren van de longen (a): 'Neem het sap van weegbree en het zaad daarvan, bolus armeniacus (of rood bolus) en kort koraalpoeder, meng het en drink het op'.

(6) De wortel van dit kruid dat met bertram in water gekookt is is goed tegen tandpijn als je de tanden daarmee lauw wast volgens Serapio en Pandecta.

(5) Het sap ervan dat met azijn gemengd is is goed om de zwarte plekken in het aangezicht af te drogen. Ook is het goed tegen wonden rond de neus of de ogen.

(11) Het sap dat met wat raapzaad gemengd is en twee uren voor de komst van de koorts gedronken wordt is goed tegen vierde daagse koorts (b). Ook als het sap met oud zwijntenvet gemengd is heelt het verse wonden, met bloem van lood en met wat azijn gemengd is het goed tegen een vuile en stinkende mond en tegen hete galachtige of vuurachtige blaren (c) is het ook goed. Daarom is het goed tegen bijtachtige blaren en de zweren van de darmen of lopende gaten, het heelt hun lijden en geneest oude zweren.

Het zaad, de wortels en de bladeren openen verstoppingen van de nieren en van de lever (d).

Het sap hiervan dat je voor de aanvang van de koorts in neemt is goed tegen derde en vierde daagse malariakoorts (e). Ook is het goed tegen lopende zweren, tegen beten van honden, tegen waterzucht (f) en tegen tering (g) volgens Pandecta, Platearius etc'.

(a) Tuberculose. (b,e) Malaria. (c) Ontsteking. (d) Galstenen? (f) Oedeem. (g) Ftisis.

Herbarijs; 'Arnaglossa. of Plantago, dat is wegebrede, ze is koud en droog in de 2de graad en sommigen zeggen in de 4de graad. En het is goed

weegbree te laten etteren bij (3) verse wonden en zuivert hun vuilheid. En ze versterkt de lever. En het is goed op alle hitte en die onsteken is van (8) erisypelas (vurige blaar, wondroos). (1) En het is goed op dingen die verbrand zijn van het vuur of van heet water. En het is goed tegen (4) aambeien en tegen de vloed want ze stremt ze. En ze verkoelt alle hitte. En ze is goed gedronken tegen alle soorten van (9) buikloop en tegen (7) menstruatie die vloeit, wol daarin nat gemaakt en in de vulva gestoken. (6) En het is goed tegen tandpijn gekookt in bronwater en de mond daarboven gehouden. En de mond ermee gewassen is goed tegen tandpijn die van hete vochtvermenging komt. (3) En ze geneest wonden in de longen en is goed in wondranken. En haar sap is goed gedronken tegen lendenzweren. (11) En tegen de vierdedaagse koorts zal men weegbree stampen en het sap uitwringen en dat zal de zieke drinken een uur voor het aankomen ervan. (2) En ze heelt wonden met varkensvet. (6) En haar sap gemengd met cerusa (loodwit) verdrijft vuile puisten in de mond en van tandvlees en zo verslaat het 't wilde vuur (dun etter bevattende blaasjes). Dit is een goede kuur voor diegene die water laden of die ziek zijn in de milt; Neem een nieuwe aarden pot en vul die met het sap en dek het boven af met een linnen kleed dat je om de hals van de pot met een sterke draad vast bindt en bindt het kleed zo dat die het sap niet raakt en dan zal men er as boven leggen en laat het verkoken tot de helft, die drank zal men 's morgens geven'.

In het handschrift van Broeder Thomas (1300) wordt over het gebruik van weegbree aldus uitgeweid; 'Nem bredeweghe ende doch (doe) hem (3) sappe in wonden ende lech die blade daer op stadelike (herhaaldelijk) et sal oec doet (dood) vleysch verdriven.(9) Item tieghens dat roede buuc evel salmen besighen dat water'. Item, tegen de rode loop zal men dat water gebruiken'. Dat komt overeen met de Herbarijs. Inhaleren en mondspoelingen werden al toegepast, het in de vulva brengen van wol in kruidensap gedrenkt was een van de drie manieren om geneesmiddelen in de vulva te brengen.

Dodonaeus; 'Weegbree met al haar soorten, naar het zeggen van Galenus, is gemengd van aard want men merkt daar een kracht in die wat koud en waterachtig is en meteen ook wat wrang, aards, droog en koel en zo komt het dat ze verdroogt en verkoelt in de tweede graad.

De soorten van weegbree zijn goed in alle kwade zeren en zijn geschikt tegen alle verkoudheid, verrotting en verhitting en tegen de rode loop en diergelijke vloeiden.

Weegbree laat alle bloedloop ophouden en heelt alle wonden en open gaten en voorts alle zweren en zowel de oude als verse zeren.

Met een woord gezegd, weegbree kan zeer goed verdrogen zonder enige bijtachtigheid en verkoelt met een koude die niet verdooft en het gevoel niet te zeer beneemt

Het zaad en de wortel hebben ook diergelijke kracht maar ze zijn wat droger dan de bladeren en niet zo koud, dan het zaad is meteen ook dun of fijn van delen, maar de wortels zijn wat grover van stof.

Maar de bladeren van het kruid, als ze gedroogd zijn, zijn dunner en kouder van krachten.

De wortels van weegbree worden gekauwd tegen tandpijn en worden ook van binnen en van buiten gebruikt in de smarten van de lever en van de nieren waarin de bladeren ook gebruikt worden, maar veel meer het zaad zoals Galenus schrijft.

Weegbree was bij de ouders zo zeer gezocht en geprezen dat Themison, de oude dokter, daar een gans boek van gemaakt heeft als de eerste vinder van de grote krachten van dit gewas, zoals Plinius in het achtste kapittel van zijn 25ste boek betuigt. De bladeren van weegbree in spijs of anders ingenomen zijn zeer goed tegen de loop en vloed van alle catarren of verkoudheid, waar die ook zijn en versterken de maag, ze zijn geschikt voor diegene die uitdrogen en hoesten. Dezelfde bladeren gestampt en gedronken stelpen de rode loop en bloedspouwen, bloedplassen en overvloedige maandstonden en alle bloedgang.

Sap van weegbree ingenomen steltpt en laat ophouden het overvloedig braken.

Men schrijft ook van weegbree dat drie wortels met water en met wijn ingenomen de derdedaagse malariakoorts en vier wortels de vierdedaagse

malariakoortsen genezen en verdrijven, doch een wortel min of meer kan niet veel schaden.

Hondsrib is droger van natuur dan de andere soorten van weegbree en wordt meer geprezen in de wondranken, zalven en tot de breuken.

Het sap van hondsrib wordt zeer geprezen in de puisten van de mond en in de beten van de dolle honden..

Als iemand van de keelblaren gekweld is zal hij zeer grote baat vinden met de cassie van Egypte die met water van deze weegbree uitgetrokken is.

Als iemand door enige purgatief of drank zo'n onmatige vloed gekregen heeft dat die niet te stelpen is dan zal hij grote baat vinden bij het gebruik van het zaad van weegbree dat met Carum geroosterd is.

Men maakt een zeer goede mening tegen de gebreken van de ogen van de wortels en bladeren van weegbree gestampt met wat suiker en rozenwater, deze wordt ook gebruikt in de verhitting van de ogen en het tranen er van.

Weegbree is ook goed gebruikt tot alle kwade onzuivere lopende zeegheden en zweren, oude en verse wonden, alle hete zeren en zwellen tot de kanker, fistels of lopende gaten en kwade jeuk, wel verstaande als de bladeren gestampt zijn en daarop gelegd of het sap daarin gedrupt of vermengt met die pleister en zalf die daartoe gebruikt worden en geschikt zijn.

De bladeren van weegbree verzoeten de pijn van jicht en zijn zeer goed gelegd op de zieke leden die rood, vol hitte en pijn zijn.

Sap van weegbree is goed tegen de pijn van de oren en in de weedom en verhitting der ogen, daarin gedrupt.

Hetzelfde sap of water daar die bladeren of wortels van weegbree in gekookt zijn genezen de kwade hete zweren van de mond en de bloeding van het tandvlees, dikwijls in de mond genomen en de mond daarmee gespoeld.

De bladeren van weegbree met zout gemengd verdrijven de zwerende klieren omtrent de oren en ook de kropzweren, daarop gelegd of de wortels daarvan aan de hals gedragen, als sommige schrijven, ze genezen zwellingen van de kanten of hoeken van de ogen, Aegilopes genoemd, als men die met zout daarop legt.

Tegen alle onmatig bloed mag men zeer nuttig gebruiken een moes gekookt van de bladeren met azijn en zout.

Weegbree wordt ook ingegeven in plaats van biet die gekookt is met linzen tegen de waterzucht die men Leucophlegmatica noemt.

Weegbreebladeren gekookt zijn goed ingegeven een half uur na het eten zonder gedronken te hebben voor diegene die de vallende ziekte hebben en zuchtachtig zijn.

Het sap van de bladeren met Ceruse of Ciniolia gemengd geneest het wild vuur.

Hetzelfde sap wordt met wol van onder ingezet tegen de opstijging van de baarmoeder al was het ook dat de persoon haar maandstonden had. Het verkoelt de verbranding zeer goed.

De wortel met bladeren wordt ingegeven met malvezei tegen de zweren van de nieren en blaas.

Dezelfde wortel aan de hals gehangen verdrijft de pijn van het hoofd, als Apuleius schrijft.

Het sap van weegbree lauw gemaakt geneest de pijn van de buik door daarmee te stoven en er een lepel van te drinken verdrijft het de wormen, hetzelfde doet ook het kruid gestampt en op de navel gelegd.

Als bij iemand de voeten gezwollen zijn van lopen zal men daarop weegbreebladeren leggen met azijn gestampt en het gezwel zal vergaan.

De bladeren van buiten gelegd op de leden die blauw geslagen zijn of verstuikt of anders met builen of gestampt of verplettert genezen die gauw.

Men zou veel meer van de krachten van dit kruid kunnen zeggen, maar dat zou ons al te lang vallen om te verhalen en de lezer verdrietelijk om te lezen'.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>